

Sodemieterij, eigendomsindividualisme en goddeloze natuur

Citation for published version (APA):

Oosterhuis, H. (2021). Sodemieterij, eigendomsindividualisme en goddeloze natuur: Achttiende-eeuwse kiemen van homo-emancipatie. *De Achttiende eeuw*, 53(1), 127-148.
<https://doi.org/10.5117/DAE2021.008.OOST>

Document status and date:

Published: 01/01/2021

DOI:

[10.5117/DAE2021.008.OOST](https://doi.org/10.5117/DAE2021.008.OOST)

Document Version:

Early version submitted to journal

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Sodemieterij, eigendomsindividualisme en goddeloze natuur: achttiende-eeuwse kiemen van homo-emancipatie

Harry Oosterhuis (Maastricht University)

In 1809 werd de 38-jarige scheepsarts James Taylor op een in Portsmouth voor anker liggend marineschip op heterdaad betrapt op sodomie met zijn knecht. Taylor kwam voor de krijgsraad en hoewel enkele getuigen verklaarden dat hij een man van onbesproken karakter was, kreeg hij de doodstraf. Tijdens de twee weken voor de voltrekking van het vonnis probeerde de marine-aalmoezenier hem tot boetvaardigheid te bewegen. Zo vond er in het bijzijn van de hele bemanning en de veroordeelde een kerkdienst plaats waarin het bijbelverhaal over Sodom en Gomorra centraal stond. Dat weerhield Taylor er niet van de aalmoezenier een wat ander Godsbeeld voor te houden dan het toornige opperwezen dat deze steden in vuur en vlam zette. Taylor, een belezen man die vertrouwd was met het werk van Voltaire, Henri Bolingbroke¹ en andere 'infidel authors', beschouwde zichzelf niet als zondaar. Hij geloofde in God als schepper, maar volgens hem bestierde deze de wereld niet meer op ondoorgrondelijke en straffende wijze. God was barmhartig met begrip voor menselijke zwakheden, in het bijzonder als die 'were implanted in our nature and constitution'. Het ging om een onweerstaanbare aandrang waaraan Taylor al vaak had toegegeven. Dat deed niets af aan zijn morele rechtschapenheid – en was dat niet het bindmiddel van de maatschappij en de garantie voor een verantwoorde omgang met burgerrechten en godsdienstvrijheid? Hij was altijd een nuttig lid van de samenleving geweest en vertrouwde erop dat God zijn betoonde plichtsbesef zou meewegen in zijn oordeel. Bovendien, hij bezat toch het recht om met zichzelf te doen wat hem beliefd ('a right to do with himself as he pleased'), zonder daar direct rekenschap af te leggen aan God? Sodomie was wijd verbreid en, in tegenstelling tot Engeland, in Frankrijk en Mediterrane streken niet strafbaar.² Taylor maakte ook gewag van een genootschap voor de beoefening ervan, waarvan prominente mannen lid waren. Toen hij aanstalten maakte om namen te noemen, hield de geestelijke 'this painful and disgusting disclosure' opmerkelijk genoeg af. Kort voor zijn einde aan de strop toonde Taylor naar grote tevredenheid van de aalmoezenier uiteindelijk toch berouw en vroeg hij God om vergeving van zijn zonden.³

Naast de aloude christelijke veroordeling zien we in deze rechtszaak, waarover in kranten uitgebreid werd bericht en die, zoals ook al was gebeurd naar aanleiding van eerdere processen en schandalen, aanleiding gaf tot speculaties over de aard en

¹ Vooraanstaand politicus en antiklerikaal filosoof die er in een van zijn publicaties op wees dat sodomie onder veel volkeren was toegestaan en dat Plato deze had aanbevolen. R. Trumbach, "London's Sodomites. Homosexual Behavior and Western Culture in the 18th Century." *Journal of Social History* 11: 1 (1977), 1-33, zie 14.

² Met de invoering van een nieuw wetboek van strafrecht in 1791 respectievelijk de Napoleontische Code Pénal in 1810 was sodomie op zichzelf geen strafbaar delict meer in Frankrijk en andere landen waarin de Franse wetgeving gold, terwijl deze in Engeland tot in de jaren dertig van de negentiende eeuw met de schandpaal of de galg werd bestraft. M.D. Sibalis, "The Regulation of Male Homosexuality in Revolutionary and Napoleonic France, 1789-1815", in *Homosexuality in Modern France*, red. J. Merrick en B.T. Ragan (New York, Oxford: Oxford University Press, 1996), 80-101; A.N. Gilbert, "Sexual Deviance and Disaster during the Napoleonic Wars", *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 9: 1 (1977), 98-113; A.D. Harvey, "Prosecutions for Sodomy in England at the Beginning of the Nineteenth Century", *The Historical Journal*, 21: 4 (1978), 939-948.

³ "Court Martial of James Nehemiah Taylor, 1809-1810", in *Homosexuality in Nineteenth-Century England: A Sourcebook*, red. R. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eighteen/1810tayl.htm>, zonder paginanummering, geraadpleegd op 3 december 2019.

oorzaak van sodomie⁴, in rudimentaire vorm twee moderne rechtvaardigingen van wat vanaf het einde van de negentiende eeuw homoseksualiteit heet, maar toen met sodomie en ook pederastie werd aangeduid.⁵ Ten eerste de suggestie dat het gaat om een ingebakken innerlijke drang van een minderheidsgroep, de zienswijze die sinds het eind van de negentiende eeuw door de invloed van de biomedische wetenschap en psychiatrie en deels ook het streven van de homo-emancipatiebeweging – de acceptatie van een natuurlijke geaardheid – gangbaar is geworden. De tweede rechtvaardiging is het beroep op fundamentele burgerlijke vrijheden. Taylor wees op zijn zelfbeschikkingsrecht, een ethisch-juridisch en politiek beginsel van het verlichte natuurrecht en het liberale denken.

Deze twee legitimatievormen hoeven elkaar niet uit te sluiten, maar ze staan wel, op grond van tegengestelde vooronderstellingen en verschillende historische wortels (wetenschap versus recht en politiek), op gespannen voet met elkaar. Om homoseksualiteit te rechtvaardigen en accepteren is er in de eerste redenering blijkbaar een verklaring nodig in termen van onvermijdelijke oorzaken. De overweging dat een gelijkgeslachtelijke voorkeur en dito gedrag ook gewoon een blijvende dan wel tijdelijke optie voor iedereen zou kunnen zijn, wordt bij voorbaat uitgesloten (en ook ongewenst geacht). De tweede legitimatie laat die mogelijkheid juist wel open en in de achttiende eeuw was deze benadering voor sommige betrokkenen zelfs het uitgangspunt. Voordat ik hierop nader inga, beschrijf ik kort welke, zowel oudere als nieuwere, duidingen van homoseksueel gedrag er in het achttiende-eeuwse Noordwest-Europa bestonden.⁶

⁴ Dat die ook de ronde deden onder het bredere publiek, blijkt uit het dagboek van een boer uit Yorkshire die in een krant over Taylors veroordeling las en zich afvroeg of diens misdaad voortkwam uit een fout van de natuur of een hardnekkige gewoonte, en of de doodstraf uit naam van God wel terecht was als diezelfde God de natuur had geschapen. "Court Martial of James Nehemiah Taylor. (Extract from the Diary of Matthew Tomlinson, 14 January 1810)", *Homosexuality in Nineteenth-Century England*, red. Norton; zie ook: "The First Public Debate about Homosexuality in England: The Case of Captain Jones, 1772", in *The Gay Subculture in Georgian England*, ed. R. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eighteen/jones.htm>; "Newspaper Reports, 1772", in *Homosexuality in Eighteenth-Century England: A Sourcebook*, ed. R. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eighteen/1772news.htm>; "Newspaper Reports for 1707", in *Homosexuality in Eighteenth-Century England*, ed. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eighteen/1707news.htm>; "The Macaroni Club: Newspaper Items", in *Homosexuality in Eighteenth-Century England*, ed. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eighteen/macaroni.htm>; "The Dutch Purge of Homosexuals, 1730", in *Homosexuality in Eighteenth-Century England*, ed. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eighteen/1730news.htm>. (Alle websites geraadpleegd op 3 december 2019.) H.G. Cocks, "Making the Sodomite Speak: Voices of the Accused in English Sodomy Trials, c.1800–98", *Gender & History* 18: 1 (2006), 87–107.

⁵ Vanouds verwees het moraaltheologische begrip sodomie naar bepaalde seksuele gedragingen die het van God gegeven natuurlijke doel, de voortplanting, belemmerden: naast bestialiteit vooral homo- en heteroseksuele anale penetratie. In de loop van de achttiende eeuw ging de aanscherping van het onderscheid tussen hetero- en homoseksuele gedragspatronen gepaard met een toenemende associatie van sodomie met diverse gelijkgeslachtelijke handelingen, waarvoor ook pederastie een gangbare term was. Het laatste begrip was afgeleid van de Griekse pedagogische eros, maar werd ook geassocieerd met het Latijnse *paedicatio* (anale penetratie). In de achttiende eeuw werd pederastie net als sodomie in toenemende mate aangewend als verzamelterm voor diverse gelijkgeslachtelijke handelingen.

⁶ Dit overzicht baseer ik op een groot aantal publicaties, met name: K. Gerard en G. Hekma (red.), *The Pursuit of Sodomy. Male Homosexuality in Renaissance and Enlightenment Europe* (New York, Londen: Harrington Park Press, 1989); R.P. Maccubbin (red.), *'Tis Nature's Fault. Unauthorized Sexuality during the Enlightenment* (Cambridge etc.: Cambridge University Press, 1987); G.S. Rousseau en R. Porter (red.), *Sexual Underworlds of the Enlightenment* (Manchester: Manchester University Press, 1987); T. van der Meer, *Sodoms zaad in Nederland. Het ontstaan van*

Vervolgingen en nieuwe verklaringen

Sodomie gold vanouds, ook nog in de 'verlichte' achttiende eeuw, toen er met name in de modernste landen van Europa, Engeland en Nederland, honderden mannen draconische straffen ondergingen, als doodzonde en halsmisdaad, als ernstige ondermijning van de door God verordonde maatschappelijke orde. Die benadering veronderstelde dat in beginsel ieder mens tot een zonde als sodomie kon vervallen: dergelijk gedrag zou het gevolg zijn van verderfelijke invloeden, een hellend vlak van liederlijke losbandigheden, waarbij het van kwaad tot erger ging. Sommige historici veronderstellen dat in de premoderne tijd, waarin ongelijkheid in sociale status en macht ook in seksuele contacten vanzelfsprekend was, veel volwassen mannen zowel vrouwen als jongelingen begeerden. Homoseksueel gedrag zou wijd verbreid zijn geweest in de vorm van een vaste rolverdeling, waarbij de oudere, actieve en dominante partner penetreerde en de jongere ondergeschikte penetratie onderging – een patroon dat terugging op de Oudheid.

Voor de achttiende eeuw neigden autoriteiten ertoe om sodomie zoveel mogelijk dood te zwijgen: openlijke bespreking zou slapende honden wakker kunnen maken en zo de zonde verder verspreiden. Sodomie gold niet alleen als tegennatuurlijk, maar blijkt ook als bijzonder verleidelijk. Deze stilte werd in de achttiende eeuw doorbroken. Onder invloed van de Verlichting en de groeiende beschikbaarheid en toegankelijkheid van drukwerk, zoals kranten en periodieken, pamfletten en gepopulariseerde filosofische, medische en pedagogische verhandelingen, kon een steeds breder lezerspubliek kennis nemen van berichten en discussies over sodomie, vooral naar aanleiding van geruchtmakende en soms

homoseksualiteit in de vroegmoderne tijd (Nijmegen: SUN, 1995); J. Merrick en B.T. Ragan (red.) *Homosexuality in Modern France* (New York, Oxford: Oxford University Press, 1996); J. Merrick, "Sodomitical Inclinations in Early Eighteenth-Century Paris", *Eighteenth-Century Studies* 30: 3 (1997), 289-295; J. Merrick, "Commissioner Foucault, Inspector Noël, and the 'pederasts' of Paris, 1780-83", *Journal of Social History* 32 (1998), 287-307; J. Merrick, "Sodomitical Scandals and Subcultures in the 1720s", *Men and Masculinities* 1: 4 (1999), 365-384; T. Hitchcock, *English Sexualities, 1700-1800* (New York: St. Martin's Press, 1997); P. Bartlett, "Sodomites in the Pillory in Eighteenth-Century London", *Social & Legal Studies* 6: 4 (1997), 553-572; R. Trumbach, *Sex and the Gender Revolution*, vol. 1. *Heterosexuality and the Third Gender in Enlightenment London* (Chicago, London: The University of Chicago Press, 1998); J. Merrick and B.T. Ragan (eds.), *Homosexuality in Early Modern France. A Documentary Collection* (New York and Oxford: Oxford University Press, 2001); K. Harvey, "The Century of Sex? Gender, Bodies, and Sexuality in the Long Eighteenth Century", *The Historical Journal* 45: 4 (2002), 899-916; J. Merrick, "Sodomites and Police in Paris, 1715", *Journal of Homosexuality* 42: 3 (2002), 103-128; T. Laqueur, *Solitary Sex. A Cultural History of Masturbation* (New York: Zone Books, 2003); K. O'Donnell en M. O'Rourke (red.), *Queer Masculinities, 1550-1800. Siting Same-Sex Desire in the Early Modern World* (Houndmills: Palgrave, 2006); K. Crawford, "Privilege, Possibility, and Perversion: Rethinking the Study of Early Modern Sexuality", *The Journal of Modern History*, 78: 2 (2006), 412-433; R. Norton, *Mother Clap's Molly House. The Gay Subculture in England, 1700-1830* (Stroud: Chalford Press, 2006); K. Borris en G.S. Rousseau (red.), *The Sciences of Homosexuality in Early Modern Europe* (New York: Routledge, 2008); T. Pastorello, *Sodome à Paris: protohistoire de l'homosexualité masculine fin XVIIème – milieu XIXème siècle* (Thèse en vue de l'obtention du Doctorat d'histoire, Université Paris Diderot (Paris VII), 2009); F. Dabhoiwala, *The Origins of Sex. A History of the First Sexual Revolution* (Oxford etc.: Oxford University Press, 2012); T. Hitchcock, "The Reformulation of Sexual Knowledge in Eighteenth-Century England", *Signs* 37: 4 (2012), 823-832; J. Peakman (red.), *A Cultural History of Sexuality in the Enlightenment* (London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury, 2014); C. Denton, "The Brotherhood: Male Same-Sex Love Among the Early Modern Court Nobility", *Cour de France.fr*, <http://cour-de-france.fr/article3332.html>, geraadpleegd op 22 april 2020; E. Hofman, "The End of Sodomy: Law, Prosecution Patterns, and the Evanescent Will to Knowledge in Belgium, France, and the Netherlands, 1770-1830", *Journal of Social History* (2020), doi: 10.1093/jsh/sh2068, 1-23.

grootschalige gerechtelijke vervolgingen, zoals die in Nederland in de jaren 1730-1732. Gezaghebbende Verlichte filosofen en rechtsgeleerden zetten vraagtekens bij de christelijke veroordeling van sodomie en keerden zich tegen de draconische lijf- en doodstraffen en de willekeurige toepassing ervan.

Uit historisch onderzoek, vooral op basis van gedocumenteerde vervolgingen en andere maatregelen van lokale autoriteiten, is ook naar voren gekomen dat er in de loop van de achttiende eeuw in Noordwest-Europa, althans in Londen, Parijs en enkele Nederlandse steden, sprake was van nieuwe duidingen van sodomie onder mannen, met name het idee van een min of meer exclusieve minderheidsgroep, een bepaald slag mensen met een specifieke voorkeur of smaak, buitenissige persoonlijkheidskenmerken en gedragspatronen, waarvoor soms lichamelijke of andere oorzaken zoals afkomst, bepaalde jeugdervaringen, verleiding en verslavende gewoontevorming ter verklaring werden genoemd. Ook bestonden er stedelijke subculturen op basis van een gedeeld 'homoseksueel' zelfbewustzijn met publieke ontmoetingsplaatsen, gelegenheden voor seksueel verkeer en vrienden- en prostitutienetwerken; herkenningcodes en jargon; en bepaalde rolpatronen en onder sommige sodomieten verwijfde maniertjes en travestie-praktijken.

Verder cultiveerden bepaalde intellectuele en literaire kringen intieme vriendschapsbanden en toonden zij belangstelling voor de gelijkgeslachtelijke (Socratische of Platoonse) liefde in de klassieke oudheid en pederastische praktijken in andere culturen. De Griekse filosofie, kunst en literatuur, de vanzelfsprekende culturele bagage van geleerden, was een dankbare bron om homo-erotiek, meestal omzichtig verwoord, in een positief daglicht te zetten. Enkele libertijnen en pornografen gingen een stap verder met min of meer expliciete beschrijvingen van sodomitische geneugten. De materialistische verlichtingsfilosofie en zijn hedonistische implicaties boden aanknopingspunten om deze te rechtvaardigen. Met hun idee van een goddeloze en doelloze natuur, ondermijnden radicale denkers als Julien Offray de Lamettrie en Markies de Sade het natuurbegrip van zowel het Christendom (de door God vastgelegde kosmische orde) als de gematigde hoofdstroming van de Verlichting (de in wezen harmonieuze en rationeel te doorgronden structuur van de wereld die zou aansluiten bij menselijke behoeften en waarden). Terwijl het normatieve en teleologische natuurbegrip, of dit nu christelijk of seculier van aard was, diende om op de voortplanting gericht heteroseksueel verkeer binnen het huwelijk als de van nature gegeven norm voor te schrijven, veronderstelde het materialistische en libertijnse perspectief dat de natuur een grote diversiteit kende en dat het gangbare normatieve onderscheid tussen natuurlijk en on- of tegennatuurlijk gedrag onhoudbaar was.⁷ Toch waren er weinig radicale Verlichtingsdenkers en libertijnen die, zoals De Sade, sodomie openlijk verdedigden en zelfs verheerlijkten.⁸

⁷ Het in de achttiende eeuw aan invloed winnende seculiere natuurbegrip bood meer ruimte dan het Christendom voor een positieve waardering van de heteroseksuele lust. Gegevens omtrent het daadwerkelijke vrijere seksuele gedrag, een toenemend deel van de bevolking dat op jongere leeftijd trouwde en stijgende geboortecijfers wijzen erop dat relationele en reproductieve heteroseksualiteit terrein won, terwijl masturbatie, prostitutie en homoseksueel gedrag op basis van zowel christelijke, in het bijzonder protestantse, als seculiere burgerlijke waarden werd gestigmatiseerd.

⁸ Over libertinisme, subversieve pornografie en radicale Verlichting zie: P. Wagner, *Eros Revived. Erotica of the Enlightenment in England and America* (London: Secker & Warburg, 1988); J. Miller (red.), *Don Giovanni. Myths of Seduction and Betrayal* (New York: Schocken, 1990); L.A. Hunt (red.), *Eroticism and the Body Politic* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1991); L. Hunt (red.), *The invention of Pornography. Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800* (New York: Zone Books, 1993); R. Darnton, *The Forbidden Best-sellers of Pre-Revolutionary France* (New York: W.W. Norton, 1995); P. Cryle en L. O'Connell, *Libertine Enlightenment. Sex, Liberty, and License in the*

Historici hebben in de afgelopen decennia uitgebreid gediscussieerd over het ontstaan van de moderne notie van homoseksualiteit als minderheidscategorie en persoonlijke identiteit. Tegenover de door Michel Foucault gelanceerde en door veel historici overgenomen stelling dat het om een medisch-seksuologische ‘constructie’ uit de tweede helft van de negentiende gaat, hebben anderen naar voren gebracht dat de aanzetten daartoe al in de achttiende eeuw zijn te vinden, waarbij zij de verklaring zoeken in bredere sociale en culturele ontwikkelingen alsook in de belevingswereld van de betrokkenen. De vraag naar de historische oorsprong van de homoseksuele identiteit heeft veel voetangels en klemmen en op deze inmiddels afgekloven kwestie ga ik hier niet in.⁹ Opmerkelijk genoeg is in dit debat nauwelijks aandacht geschonken aan rechtvaardigingen (van de betrokkenen zelf of anderen) van sodomie, pederastie en Platoonse of Socratische liefde in termen van het recht op individuele zelfbeschikking, zoals Taylor dat duidelijk deed. Meer in het algemeen hebben de betekenis van het liberalisme en daarmee verbonden burgerschapsidealen voor de vormgeving en rechtvaardiging van homoseksualiteit tot nu toe weinig belangstelling getrokken.¹⁰ In dit artikel betoog ik dat het autonomiebeginsel, zoals dat vorm kreeg in het vroege liberalisme en in het bijzonder in het politieke denken van John Locke, in de achttiende eeuw een rol speelde in het ontstaan van deels assertief ‘homoseksueel’ zelfbewustzijn, dat niet gebonden was aan de notie van een aparte homoseksuele minderheidscategorie, maar zich ook uitte in een meer open benadering van gelijkgeslachtelijk verkeer als een mogelijkheid voor alle mannen.

Eigendomsindividualisme

Individuele zelfbeschikking was een nieuw idee dat aan het eind van de zeventiende met name door de filosoof John Locke in termen van ‘property in the person’ in zijn *Two Treatises of Government* (1690) was uitgewerkt en dat ook wel bekend staat als ‘possessive individualism’.¹¹ Daarmee bouwde hij voort op Thomas Hobbes’ stelling in zijn *Leviathan* (1651) dat de bescherming van lijf en leden tegen gewelddadige inbreuken van anderen tot de basisbehoeften van de mens behoorde. Erkenning van de integriteit van het lichaam vormde het fundament van de overgang van de natuurstaat - een strijd van allen tegen allen, waarbij het leven ‘solitary, poor, nasty,

Eighteenth Century (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004).

⁹ Zie M. Foucault, *Histoire de la sexualité I. La volonté de savoir* (Parijs: Gallimard, 1976); D.M. Halperin, “Forgetting Foucault: Acts, Identities, and the History of Sexuality”, *Representations* 63 (1998), 93-120; D.M. Halperin, *How to Do the History of Homosexuality?* (Chicago en Londen: The University of Chicago Press, 2002); J. Löffström, “The birth of the queen/the modern homosexual: historical explanations revisited”, *The Sociological Review* 45: 1 (1997), 24-41; U. Grassi, “Acts or Identities? Rethinking Foucault on Homosexuality”, *Cultural History*, 5: 2 (2016), 200-221; R. Norton, “F*ck Foucault. How Eighteenth-Century Homosexual History Validates the Essentialist Model”, https://www.academia.edu/5938080/F-ck_Foucault_or_How_18th-century_homosexual_history_validates_the_essentialist_model, geraadpleegd op 23 maart 2020; H. Puff, “After the History of (Male) Homosexuality”, in *After The History of Sexuality. German Genealogies With and Beyond Foucault*, red. S. Spector, H. Puff en D. Herzog (New York, Oxford: Berghahn Books, 2012), 17-30.

¹⁰ Voor een uitzondering zie C. Upchurch, “Liberal Exclusions and Sex between Men in the Modern Era: Speculations on a Framework”, *Journal of the History of Sexuality* 19: 3 (2010), 409-431.

¹¹ J. Locke, *Two Treatises of Government: In the Former, The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer, and His Followers, Are Detected and Overthrown; The Latter, Is an Essay Concerning the Original, Extend, and End of Civil Government* (London: Thomas Tegg; W. Sharpe and Son; G. Offor; G. and J. Robinson; J. Evans and Co.; Glasgow: R. Griffin and Co.; Dublin: J. Gumming, 1823); zie ook M.C. Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke* (Oxford, New York, Toronto, Melbourne: Oxford University Press, 1962).

brutish and short' was - naar een gepacificeerde sociaalpolitieke orde (de *body politic*).¹² Hobbes veronderstelde dat het individu zijn van nature gegeven lichaam in principe als zijn rechtmatige eigendom kon beschouwen. Daarop redeneerde Locke dat het volwassen individu niet alleen zijn – voor *haar* gold dat ook, maar in mindere mate – lichaam en alle producten van lichamelijke arbeid, maar ook zijn persoonlijke geestelijke eigenschappen en denkvermogen als zijn exclusieve bezit kon beschouwen, waarvan hij zich de voortbrengselen kon toeëigenen. Als rechtmatige en autonome eigenaar van persoonlijke hoedanigheden en verworvenheden komt het individu de vrijheid toe om met zijn eigendom te doen wat hem goeddunkt zonder daarbij iets aan de maatschappij verschuldigd te zijn, tenminste zolang hij geen inbreuk maakt op dezelfde vrijheid van anderen en het collectief belang. Terwijl Hobbes' uitgangspunt van fysieke veiligheid als grondslag voor politieke orde doet denken aan het oudere juridische begrip *habeus corpus*, het recht om gevrijwaard te worden van onrechtmatige schending van de integriteit van het lichaam, vormde Lockes betoog het uitgangspunt van het liberale denken over persoonlijke autonomie, zelfbeschikking en zelfredzaamheid, en in bredere zin ook van een naturalisering en secularisering van morele waarden, aangezien deze, op basis van zijn empiristische kennistheorie, werden verankerd in lichamelijke en zintuiglijke ervaringen.

Tegen de achtergrond van het Christendom, waarin het lichaam uiteindelijk God toebehoorde, en de traditionele gezagsverhoudingen, waarin vaders, echtgenoten, meesters, geestelijken, rechters, landheren en vorsten zeggenschap hadden over de lichamen van ondergeschikten, was Lockes eigendomsindividualisme baanbrekend. Het eerste deel van zijn *Two Treatises* is een kritiek op de traditionele patriarchale orde van staat, samenleving en gezin, zoals verdedigd in Robert Filmer's *Patriarcha, or the Natural Power of Kings* (1680). Het ging Locke vooral om de begrenzing van de macht van de staat en hij scheidde de publieke arena van de private gezinsorde (vanwege het feit dat kinderen niet zelfredzaam zijn en leiding en bescherming nodig hebben), maar hij plaatste ook kanttekeningen bij de vaderlijke autoriteit. De man, hoewel superieur volgens Locke, had niet het recht om zijn vrouw en kinderen te bezitten; gezag en verantwoordelijkheid moesten door man en vrouw op basis van wederzijdse instemming worden gedeeld. Beschikkingsmacht over een andere persoon stond voor Locke gelijk aan verwerpelijke slavernij. Zijn schaarse uitlatingen over seksuele zelfbeschikking zijn ambivalent. De door hem bepleitte persoonlijke vrijheid was zeker niet mateloos: deze werd begrensd door redelijke zelfbeheersing en verantwoordelijkheid en had niet zozeer betrekking op het gevoelsleven, laat staan de driften. Toch leende zijn denken zich wel voor een vergaande rechtvaardiging van (homo)seksuele vrijheid. De redenering dat het een individu vrijstaat om met zijn lichaam te doen wat hij wil aangezien dat lichaam zijn van nature gegeven en derhalve rechtmatige bezit is, klinkt door in de uitspraken van enkele van sodomie beschuldigde Engelse mannen en in enkele Engels en Franse libertaire geschriften, politieke en satirische schotschriften en filosofische beschouwingen.

Pederastie als toppunt van beschaving

'Sirrah what's that to you, cant [sic] I make use of my own body? I have done nothing

¹² T. Hobbes, *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill* (Londen, Andrew Crook at the Green Dragon in St. Pauls Church-yard, 1651), 78.

but what I will do again.¹³ Dat zei John Bowes toen twee passanten hem in 1718 's-nachts met zijn broek op zijn enkels bovenop Hugh Riley aantreffen in de Londense Convent Garden. Bowes en Riley kwamen voor het gerecht, waar ze hardnekkig ontkenden dat zij sodomie hadden gepleegd en de getuigen van poging tot chantage beschuldigden. De twee mannen werden vrijgesproken. Acht jaar later kwam William Brown er niet zo genadig vanaf nadat hij was aangeklaagd wegens een poging tot sodomie op de 'Sodomites' Walk' in een Londens groengebied. Voor het gerecht verklaarde Brown: 'I did it because I thought I knew him [de beoogde seksuele partner, een door wetshandhavers aangestuurde provocateur], and I think there is no Crime in making what use I please of my own body.'¹⁴ Hij werd veroordeeld tot de schandpaal, een geldboete en een gevangenisstraf van twee maanden.

Soortgelijke rechtvaardigingen van sodomie werden, in combinatie met een beroep op de veelvormigheid van een goddeloze en doelloze natuur, verwoord in enkele libertijnse schotschriften die in Engeland respectievelijk Frankrijk verschenen. In 1749 liet Thomas Cannon, kleinzoon van een bisschop en zoon van een deken in de Anglicaanse kerk, zijn *Ancient and Modern Pederasty Investigated and Exemplify'd* drukken. Op basis van een fragment daarin en wat op grond van andere schaarse bronnen bekend is over Cannon, valt op te maken dat hij vertrouwd was met de Londense homoseksuele subcultuur en dat hij zich in libertijnse kringen bewoog. Hij kende John Cleland, de auteur van de roemruchte en veel gelezen pornografische roman *Memoires of a Woman of Pleasure*, beter bekend als *Fanny Hill* (1748-49), waarin ook een voyeuristische passage over sodomie voorkwam.¹⁵ Evenals Cleland had Cannon waarschijnlijk de invloed ondergaan van het naturalistische materialisme.¹⁶ En evenals Cleland werden ook Cannon en de drukker van zijn pamflet wegens obsceniteit aangeklaagd, waarop Cannon ijlings uitweek naar Frankrijk om pas vier jaar later, toen de gerechtelijke vervolging op voorspraak van zijn moeder was geseponeerd, weer naar Engeland terug te keren en daar verder een teruggetrokken en naar eigen zeggen vroom leven te leiden. Alle exemplaren van zijn pamflet waren in beslag genomen en vernietigd, maar een groot deel van de tekst is overgeleverd aangezien alle aanstootgevende passages als bewijsmateriaal zijn gekopieerd in de aanklacht tegen de drukker, die overigens werd veroordeeld tot een boete, gevangenisstraf en de schandpaal.¹⁷

¹³ "A Defence of Homosexuality, 1718. Trial of John Bowes and Hugh Ryley", in *Homosexuality in Eighteenth-Century England*, red. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eigheten/1718bowe.htm>, zonder paginanummering, geraadpleegd op 15 maart 2020.

¹⁴ "The Trial of William Brown, 1726", in *Homosexuality in Eighteenth-Century England*, ed. Norton, <http://rictornorton.co.uk/eigheten/brown.htm>, zonder paginanummering, geraadpleegd op 16 maart 2020.

¹⁵ De twee geestverwanten bestookten elkaar in 1748 echter met beschuldigingen nadat Cleland in gebreke was bleven om een lening terug te betalen. Cleland, aangeklaagd vanwege zijn 'obscene' roman, maakte de gerechtelijke autoriteiten opmerkzaam op het 'mad and wicked' voornemen van 'Molly Cannon' om een verdediging van sodomie uit te brengen. Daarop beklagde Cannon zich op zijn beurt over deze laster, waardoor hij nog eens de aandacht van de autoriteiten vestigde op zijn pamflet dat daarop in beslag werd genomen. H. Gladfelder, "In Search of Lost Texts: Thomas Cannon's *Ancient and Modern Pederasty Investigated and Exemplify'd*", *Eighteenth-Century Life* 31: 1 (2007), 22-38, zie 23, 25-26.

¹⁶ L. Braudy, "Fanny Hill and Materialism", *Eighteenth-Century Studies* 4: 1 (1970), 21-40; H. Gladfelder, "Machines in Love: Bodies, Souls, and Sexes in the Age of La Mettrie", *Eighteenth-Century Fiction* 27: 1 (2014), 55-81.

¹⁷ De literatuurwetenschapper Hal Gladfelder, die de aanklacht in de gerechtelijke archieven opspoorde, heeft deze met de gekopieerde fragmenten gepubliceerd: H. Gladfelder (red.), "The Indictment of John Purser, Containing Thomas Cannon's *Ancient and Modern Pederasty*

Volgens de aanklacht zou Cannons geschrift jeugdigen tot sodomie aanzetten, een uiting van de gangbare vrees dat het weten over deze doodzonde onvermijdelijk tot navolging leidde. Met zijn bloemrijke en sensuele schrijfstijl speculeerde Cannon hierop, terwijl hij het verleidingsidee in de inleiding ironiseerde door op te merken dat de Christelijke veroordeling van pederastie alle mogelijke genot van deze praktijk voorgoed had uitgebannen. Daarom zou hij er zonder bezwaar, met concrete voorbeelden uit heden en verleden, vrijelijk over kunnen uitweiden: ‘... since Fashion discountenances, Law punishes, God forbids, the *Detested Love*, we may sure discuss it with Freedom, and the most philosophical Exactness ...’ Vervolgens liet hij de in zijn tekst opgevoerde personages en informanten de geneugten van de pederastie uitgebreid bezingen: ‘Let the Adepts in the Abominable Practice Pronounce ... that Boy-love ever was the top Refinement of most enlighten’d Ages ...’¹⁸

Cannons pamflet was een compilatie van uiteenlopende genres en stijlfiguren: in eigen woorden weergegeven smeulige passages over pederastie uit de klassieke literatuur, met name de Godengesprekken *Jupiter en Ganymedes* en *Jupiter en Juno* van de satyricus Lucianus van Samosata en *Satyricon* van Gaius Petronius Arbiter¹⁹; een verhaal over de in Londen gesitueerde seksuele escapades van ene ‘Amorio’ met ‘Hyacinth’, waarbij de laatste zich eerst als vrouw voordoet maar zich vervolgens ontpopt als man; schunnige anekdotes en roddels over historische en mythologische personages zoals Socrates (‘a most devoted sensual pederast’) en de broer van Lodewijk XIV die een uitspraak over de geneugten van trio-seks in de mond kreeg gelegd (‘... my God; what was the Joy of him in the middle’)²⁰; dubbelzinnige commentaren en dialogen; toespelingen op het genot van anale seks en (misogyne) lofzangen op de schoonheid en aantrekkelijkheid van het mannelijke lichaam; en discussies in een ‘gezelschap’ waarin hij verkeerde. Zo betwistte een ‘an abhorred, and too polish’d Pederast’ de onnatuurlijkheid van het gelijkgeslachtelijke verlangen:

‘Unnatural Desire is a Contradiction in Terms; downright Nonsense. Desire is an amatory Impulse of the inmost human Parts: Are not they, however constructed, and consequently impelling, Nature? Whatever Modes of Thinking the Mind from Objects receives, whatever Sensations pervade the Body, are not the Mind and Body Parcels of Nature, necessarily receiving these Thoughts, necessarily pervaded by these Sensations? Nature sometimes assumes an unusual Appearance; But the extraordinary Pederast seeking Fru-t-on, [Fruition] is as naturally acted as the ordinary Woman’s Man in that Pursuit. ... Nature is Boundless, comprehending all animate, and inanimate Things... Man’s ruling Passion is the love of Variety...’²¹

Een andere gesprekspartner draaide de aloude associatie van sodomie met dierlijkheid en bestialiteit om. Volgens hem verhief pederastie de mens boven het dierlijke niveau en was deze culturele verworvenheid vergelijkbaar met andere zoals filosofie, muziek, vooruitgang – al die prestaties die behoorden tot ‘the distinguishing

Investigated and Exemplify’d, *Eighteenth-Century Life* 31: 1 (2007), 39-61.

¹⁸ Gladfelder, “The Indictment of John Purser”, 40.

¹⁹ Immers, zoals Cannon opmerkte, ‘Every Dabbler knows his Classics, that it was persu’d and prais’d with the Heighth of Liberty’. Gladfelder, “The Indictment of John Purser”, 40.

²⁰ Gladfelder, “The Indictment of John Purser”, 51-52, 56.

²¹ Gladfelder, “The Indictment of John Purser”, 54.

Portion of Sovereign Man'.²² Hiermee suggereerde Cannon dat sodomie het toonbeeld van beschaving en ook individuele onafhankelijkheid en zelfbestemming was. Verder was de gelijkgeslachtelijke lust en liefde in Cannons plastische beschrijvingen veelvormig en grensoverschrijdend. Zijn veelzijdige schildering van de pederastie, niet zozeer in termen van een dwangmatige aandrift als wel een gekozen voorliefde die voortkwam uit behoefte aan variatie, ondermijnde de conventionele vaste gedragspatronen met betrekking tot gender, leeftijdsverschillen, en actieve en passieve seksuele rollen.

Sodemietertjes in de Nationale Vergadering

In Parijs verschenen in de beginjaren van de Franse Revolutie drie anonieme scabreuze pamfletten waarin sodomieten en tribaden met gebruikmaking van de nieuwe politieke verhoudingen, organisatievormen en procedures (vergaderingen, toespraken, discussies, stemmingen, statuten, comités en commissies) op provocerende wijze voor hun burgerrechten en belangen opkwamen. In *Les Enfants de Sodome à l'Assemblée Nationale* (1790) en *Les Petits Bougres au Manège* (1790) presenteerde een groep pederasten zich als politieke belangenorganisatie en eisten hun woordvoerders het recht op om deel te nemen aan het parlementaire debat ten einde hun visie op sodomie als een van nature gegeven 'smaak' uit te dragen en te rechtvaardigen. Het bijbelse lot van Sodom en Gomorrah was in de nieuwe tijd niet meer relevant en de Verlichtingsfilosofie had afgerekend met gangbare vooroordelen, de barbaarse strafwet en de tirannie van vrouwen. De Christelijke veroordeling spoorde niet met de liefde van Jezus voor Johannes, die de goddelijke zegening van de pederastie aantoonde. De logische consequentie van de Revolutie was de verankering van seksuele vrijheid in de grondwet en de Rechten van de Mens, zo werd betoog onder verwijzing naar de veelvormigheid van de natuur en historische grootheden die de pederastie waren toegedaan. Het patriotisme en de vrijheidszin van de voorbeeldige Grieken en Romeinen bewees dat 'on peut être Bougre et Citoyen, et que les affaires de *Cul* n'empêchent et ne peuvent empêcher de se montrer ardent pour les affaires de la Patrie'.²³

Dergelijke met schuttingwoorden doorspekte pleitredes, waarin ook sprake was van het recht om sodomie gericht te bevorderen met behulp van een 'wetenschappelijke' handleiding en daarbij ook aan onervaren jongeren te leren, werden afgewisseld met roddels en anekdotes over hooggeplaatste personen en schandalen; beschrijvingen van subculturele en promiscue praktijken; obscene stemmingsprocedures ('par [coups de] cul' in plaats van 'par tête'²⁴) en andere erotische capriolen waarmee de deelnemers blijk gaven van hun toewijding. De in de statuten opgenomen bepaling dat het lidmaatschap van de organisatie flexibel was al naar gelang de mogelijk veranderende voorkeur voor het eigen dan wel andere geslacht, suggereert dat sodomie en heteroseksualiteit niet als exclusieve en vaste categorieën golden, maar veeleer als keuze voor de een of ander, of beide.

De twee pamfletten bevatten ledenlijsten met de namen van zo'n 160 bekende en vooraanstaande mannen en vrouwen, soms met informatie over hun seksuele

²² Gladfelder, "The Indictment of John Purser", 51.

²³ Anoniem, "Les Enfants de Sodome À l'Assemblée nationale. Ou Députation de l'Ordre de la Manchette aux représentans de tous les orders pris dans les soixante districts de Paris et de Versailles y réunis. Avec figures. Paris: Assemblée Nationale Législative. À Paris, et se trouve chez le Marquis de Villette, Grand-Commandeur de l'Ordre" [1790], in *Les Enfants de Sodome à l'Assemblée nationale*, ed. P. Cardon (Lille: GKC Question de Genre, 2005), 37-74), zie 55.

²⁴ Anoniem, "Les Enfants de Sodome", 48.

voorliefdes. Het ging om aristocraten, hoge geestelijken, hovelingen en andere hoogwaardigheidsbekleders, en acteurs en actrices – de associatie van de toneelwereld met losse zeden was gangbaar – die uiteraard geen toestemming hadden gegeven voor deze compromitterende vermelding. Dit wijst op het satirische en scabreuze karakter van deze pamfletten. In dit opzicht lijken ze te behoren tot het genre van de pornografische schotschriften die de seksuele uitpattingen van de geprivilegieerde standen breed uitmaten om het Ancien Régime en de katholieke kerk in diskrediet te brengen. Tegelijkertijd wekken zij tegen de achtergrond van de Revolutie – zo verviel in 1791 de strafbaarstelling van sodomie²⁵ – de indruk dat het toen blijkbaar voorstelbaar (en al dan niet verontrustend) was dat pederasten en tribaden zich publiekelijk manifesteerden en rechten opeisten, ook al waren de aangewende stijlvormen kolderiek en excessief. Deze dubbelzinnigheid komt bij uitstek tot uiting in uitspraken over het seksuele zelfbeschikkingsrecht van twee als leiders opgevoerde adellijke personages: Hertog Louis-Marie de Noailles (1713-1793), afkomstig uit een vooraanstaand geslacht, legerleider en *Maréchal de France*, en Markies Charles de Villette (1734-1793), die zich aan de kant van de Revolutie schaarde en instemde met de afschaffing van de privileges van de eerste en tweede stand.

Het pamfletpersonage Noailles pronkte met zijn promiscuïteit en ruime ervaring als actieve sodomiet die zijn lusten met zowel mannen als vrouwen, hoog- en laaggeplaatsten en volwassenen en jongeren bevredigde. ‘... il est de l’essence de tout homme libre de pouvoir tout ce qu’il veut,’ zo merkte hij op, ‘il doit être libre à chacun d’approfondir plus ou moins cette matière.’²⁶ De uitspraken van de fictieve De Villette gingen nog verder en staan niet los van het werkelijke leven van de markies. Als protegé van Voltaire koesterde hij ambities als schrijver van literatuur en historische verhandelingen, maar bekendheid kreeg hij vooral als notoire sodomitische losbol. Aangezien hij telkens weer verwickeld raakte in schandalen en zedendelicten figureerde hij prominent in de toenmalige satirische roddel- en schandaalpers, wat hem niet verhinderde om in 1792 zitting te nemen in de Nationale Conventie.²⁷ Hij pleitte voor proportionele bestraffing van misdaden en deelname van vrouwen aan de politiek, terwijl hij zich keerde tegen de geestelijkheid en zijn eigen stand alsook de gewelddadige uitwassen van de Revolutie.

Als fictief leider van de sodomitische organisatie getuigde De Villette in scabreuze bewoordingen van zijn hedonistische levenshouding:

‘La gloire n’est qu’un chemère, le plaisir est un être réel: m’en procurer le plus que

²⁵ Niet zozeer als een direct gevolg van nieuwe opvattingen over sodomie maar als bijproduct van de afschaffing van alle overgeleverde religieus en feodaal geïnspireerde wetgeving. Sibalis, “The Regulation of Male Homosexuality”. Nieuwe zedelijkheidswetten stelden seks met dwang en geweld, schennis van de openbare eerbaarheid en bederf van de jeugd strafbaar.

²⁶ Anoniem, “Les Enfants de Sodome”, 52.

²⁷ Anoniem, “Vie privée et publique du ci-derrière Marquis de Villette, citoyen rétroactif Paris, an III de la Liberté” [1791], in *Les Enfants de Sodome*, ed. Cardon, 129-138; C. Thévenau de Morande, “The Armored Gazetteer or Scandalous Anecdotes about the Court of France” [1771], in Merrick en Ragan, *Homosexuality in Early Modern France*, 134-137; J. Merrick, “The Marquis de Villette and Mademoiselle de Raucourt: Representations of Male and Female Sexual Deviance in Late Eighteenth-century France”, *Homosexuality in Modern France*, ed. Merrick en Ragan, 30-53; J. Merrick, “Sexual Politics and Public Order in Late Eighteenth-Century France: The *Mémoires secrets* and the *Correspondance secrète*”, *Journal of the History of Sexuality* 1 (1990), 68-84; O. Blanc, “The ‘Italian Taste’ in the Time of Louis XVI, 1774-92”, in *Homosexuality in French History and Culture*, red. J. Merrick en M. Sibalis (New York, London, Oxford: Harrington Park Press, 2001), 69-84.

je puis, est ma seule étude. En un mot, enculer le matin, enculer à midi, enculer le soir, c'est tout ce que je cherche et que je trouve sans peine. Au fait. [...] La faculté de bander, de foutre, de décharger, est sans doute le présent le plus précieux que la nature ait pu nous faire: sans parler du penchant que tout être ressent pour la propagation de son espèce, quelles expressions peuvent rendre le plaisir qu'il y a à patiner deux jolis tétons, deux cuisses potelées et blanches?'²⁸

Hij bepleitte het recht op seksuele bevrediging voor iedereen, op welke manier dan ook, al naar gelang de voorkeuren en neigingen die de natuur aan mensen had gegeven. De individuele vrijheid die met de Revolutie in de grondwet was vastgelegd, moest niet alleen gelden voor de redelijke dimensie van de mens maar vooral ook voor de lust:

'La liberté individuelle, décrétée par nos très-augustes et très-respectables représentants, n'est assurément pas un être de raison; et, d'après ce principe, je puis disposer de ma propriété, quelle qu'elle soit, selon mon goût et mes fantaisies: or, mon vit et mes couilles m'appartiennent; et soit que je les mette en civet, soit que je les mette au court-bouillon, ou, pour parler clairement, que je mette dans un con ou dans un cul, personne n'a droit de réclamer contre l'usage que j'en fais, et moins encore les garces que qui que soit...'²⁹

Evenals de aangeklaagde Engelse sodomieten en Cannon, gaven Noailles en De Villette een seksuele invulling aan Lockes eigendomsindividualisme. Of de seksuele vrijheid die de twee laatsten bepleitten ook democratisch was, laat zich betwijfelen. Als aristocraten maakten ze geen woorden vuil aan zoiets als wederzijdse instemming en hun uitspraken doen denken aan die van de amorele Markies De Sade.³⁰ Sociale ongelijkheid was voor deze pleitbezorgers van de sodomie blijkbaar nog altijd een gegeven – ook al had de werkelijke De Villette partij voor de Revolutie gekozen – en degenen die zij penetreerden leken eerder prooien dan gelijkwaardige partners. (Dat gold overigens evenzeer voor veel libertijnse, met bezits- en geweldsmetaforen doorspekte beschrijvingen van heteroseksueel verkeer.) De elite kon zich ook op seksueel gebied heel wat meer permitteren dan de doorsnee onderdaan. Het adellijke libertinisme en het voorbeeld van de eveneens door ongelijkheid gekenmerkte Griekse pederastie waren moeilijk te rijmen met de tegelijkertijd omarmde revolutionaire vrijheid en gelijkheid.

De betogen van Noailles en De Villette waren onderdeel van een satirische polemiek tussen sodomieten, tribaden (lesbische vrouwen) en Parijse hoeren. De fictieve woordvoerders van de laatste groep deden zich ook gelden in een pamflet, waarin zij met scatologische beeldspraak fel van leer trokken tegen de sodomieten,

²⁸ Anoniem, "Les Petits Bougres au Manège ou Réponse de M.*** Grand Maître des enculeurs, et de ses adherents, défenseurs, À la reqête des fouteuses, des maquerelles et des branleuses, demanderesses. À enculons, chez Pierre Pousse-Fort. Et se trouve au Palais-Royal, Thuilleries et Luxembourg" [1790] in *Les Enfants de Sodome*, red. Cardon, 91-104, zie 92, 94-95.

²⁹ Anoniem, "Les Petits Bougres", 95-96.

³⁰ De Sade verwijst naar De Villette in het hoofdstuk "Dialogues destinées à l'éducation des jeunes Demoiselles, aux Libertins, Premier Dialogue" in zijn *La Philosophie dans le boudoir ou Les Instituteurs immoraux* (1798). "Miscellanées sur le Marquis de Villette", in *Les Enfants de Sodome*, ed. Cardon, 141-148, zie 141-142.

die zij blijkbaar als concurrenten zagen.³¹ De pleidooien voor de gelijkgeslachtelijke lust bedreigden hun verdienmodel en zij drongen aan op harde maatregelen zoals de invoering van een verplichtherkenningsteken voor sodomieten (een pluim in de vorm van een fallus op hun hoofd) en herinvoering van de strafbaarstelling. In ruil voor dergelijke wetgeving boden de hoeren de volksvertegenwoordigers gratis hun diensten aan. Het pamfletpersonage De Villette reageerde hier weer op met de bewering dat vrouwen minder aantrekkelijk waren dan mannen en dat hun vagina nooit zoveel genoeg kon verschaffen als de anus van mannen. Ook stelde hij dat hoeren verantwoordelijk waren voor de verspreiding van geslachtsziekten. Detentie en dwangbehandeling van deze vrouwen moesten voorkomen dat zij nog meer dood en verderf in heel Frankrijk zaaiden. In deze strijd tussen sodomieten en hoeren koos de derde groep, die van de tribaden en 'anandrienen' (vrouwen zonder man of echtgenoot) onder leiding van Mademoiselle Raucourt (gemodelleerd naar de vermaarde actrice Françoise-Marie-Antoinette-Joséphine Saucerotte (1756-1815)) partij voor de sodomieten en pederasten omdat de 'vuige listen' van de corrupte hoeren net zo bedreigend waren voor vrouwen die actief burgerschap onafhankelijk van mannen nastreefden.³²

De polemiek in deze vier pamfletten was een parodie op de revolutionaire politieke praktijk van toenemende factievorming en steeds fellere, compromisloze strijd over principes en groepsbelangen. Zoals gezegd is de teneur van deze schotschriften dubbelzinnig. Het ging om satire, waarbij het idee van homorechten in schunnige bewoordingen op de spits werd gedreven, maar tegelijkertijd werd de niet denkbeeldige mogelijkheid gesuggereerd dat de tijdens de Franse Revolutie geproclameerde mensen- en burgerrechten ook een seksuele invulling kregen en dat sodomieten, pederasten en tribaden zich als politieke belangengroep organiseerden.³³ In de pamfletten deden ze dat met een mengelmoes aan

³¹ Anoniem, "Requête et décret en faveur des putains, des fouteuses, des macquerelles et des branleuses contre les bougres, les bardaches et le brûleurs de paillasses. A Gamahuchon, et se trouve chez toutes les Fouteuses Nationales" [1790], in *Les Enfants de Sodome*, ed. Cardon, 77-89.

³² Anoniem, "La Liberté ou Mlle Raucourt. À toute la secte anandrine, assemblée au foyer de la comédie française. À lèche-con, et se trouve dans les coulisses de tous les théâtres, même chez Audinot" [1791], in *Les Enfants de Sodome*, ed. Cardon, 105-125. Evenals De Villette trok Saucerotte veel aandacht met haar extravagante leefstijl alsook travestiepraktijken en relaties met vrouwen. Zij trad op aan het hof en werd een protegé van Marie-Antoinette, wat aanleiding gaf tot roddels over een lesbische verhouding. Dertien jaar eerder was De Raucourt in een periodiek met scandalieuze verhalen opgevoerd als voorzitter van de secte der anandrienen die pleitte voor een opstand tegen mannen en de realisering van een feministische utopie. Merrick, "The Marquis de Villette and Mademoiselle de Raucourt"; M.F. Pidansat de Mairobert, "The English Spy or Secret Correspondence between Milord All'Eye and Milord All'Ear" [1778], in *Homosexuality in Early Modern France*, ed. Merrick en Ragan, 137-151, zie "Apology for the Anandrine Sect or Exhortation to a Young Tribade by Mademoiselle De Raucourt, delivered on 28 March 1773", 144-151; S. Lanser, "'Aus sein de vos pareilles': Sapphic Separatism in Late Eighteenth-Century France", in *Homosexuality in French History and Culture*, red. Merrick en Sibalis, 105-116.

³³ Voor verschillende interpretaties van de pamfletten zie: Merrick, *The Marquis de Villette and Mademoiselle de Raucourt*, 45-47; E. Colwill, "Pass as a Woman, Act like a Man: Marie-Antoinette as Tribade in the Pornography of the French Revolution", *Homosexuality in Modern France*, ed. Merrick and Ragan, 54-79, zie 60-63; T. Pastorello, "La sodomie masculine dans les pamphlets révolutionnaires", *Annales Historiques de la Révolution Française* 3 (2010), 91-107 versus M. Blasius en S. Phelan, *We Are Everywhere. A Historical Sourcebook of Gay and Lesbian Politics* (New York: Routledge, 1997), 35; P. Cardon, "Présentation", in *Les Enfants de Sodome*, ed. Cardon, 11-36; P. Szczur, "La rhétorique révolutionnaire à l'épreuve des minorités sexuelles dans quatre pamphlets de la révolution française" (2017), <http://dx.doi.org/10.18778/8088-896-8.07>, geraadpleegd op 9 oktober 2020.

stijlvormen en argumenten die waren ontleend aan de klassieke oudheid, het libertinisme, de literaire onderwereld van radicale vrijdenkers en politiek getinte 'filosofische' pornografie, de Verlichting en Lockes eigendomsindividualisme. De teneur van deze schotschriften overlapt met de uitspraken en redeneringen van enkele aangeklaagde Engelse sodomieten en Cannon. Dat soortgelijke denkbeelden in verschillende contexten en genres voorkomen, wijst erop dat deze circuleerden in bepaalde kringen, niet alleen in de homoseksuele en libertijnse subcultuur, maar ook onder enkele vooraanstaande Verlichtingsdenkers en sociale hervormers, zoals Jeremy Bentham en zijn volgelingen, en in literaire kringen, zoals de entourage van de vermaarde dichters Lord (George Gordon) Byron en Percy Bysshe Shelley.

Ieder zijn smaak en de toetssteen van ware deugd

Bentham ging in zijn kritiek op gangbare veroordeling van sodomie veel verder dan de meeste achttiende-eeuwse filosofen. Weliswaar keerden die zich tegen de christelijke moraal en de daarop gebaseerde strafwetten, en ook erkenden zij dat homoseksualiteit overal en altijd voorkwam, maar nog steeds beschouwden zij deze als onnatuurlijk. Meer rationele, preventieve en 'humane' methoden – (her)opvoeding tot zelfbeheersing, wilskracht en verantwoordelijkheidsbesef, een goed geordende maatschappij met sociale controle en gedragsregulering, een regelmatige en gezonde leefstijl, vlijt en productiviteit, de stimulering van huwelijk en gezin, en bestrijding van verslapping en decadentie – moesten zulk onwenselijk gedrag tegengaan.

De bestraffing van sodomie hield Bentham telkens weer bezig en hij heeft zijn gedachten daarover in aantekeningen en verhandelingen (daterend uit 1774, 1785, and 1814-16) vastgelegd. Bij leven heeft hij het niet aangedurfd om deze te publiceren: zijn betoog tegen de criminalisering van sodomie zou de indruk van een pro domo pleidooi kunnen wekken.³⁴ Hij sloot zich aan bij de opvatting van de verlichte Italiaanse rechtsfilosoof Cesare Beccaria dat de harde bestraffing van sodomie buitenproportioneel was: het te bestrijden kwaad stond in geen enkele verhouding tot de vermeende schade voor de samenleving. Op basis van zijn utiliteitsprincipe – het minimaliseren van leed en het maximaliseren van geluk onder zoveel mogelijk mensen – besprak hij systematisch alle bestaande en denkbare bezwaren tegen de gelijkgeslachtelijke liefde, om tot de conclusie dat geen enkele der toets der kritiek kon doorstaan. Er was geen historisch of eigentijds bewijs dat de pederastie een bedreiging vormde voor derden of de sociale orde, de bevolkingsgroei, de militaire weerbaarheid, het huwelijk, de gezondheid en viriliteit van mannen, en de positie van en de waardering voor de vrouw. Terwijl hij uitgebreid naar de Griekse pederastie verwees als historisch bewijs van zijn gelijk, hekelde hij het intolerante en schijnheilige Christendom dat mensen alle geluk en genot ontzegde.

'If then [...] it were right that paederasts should be burnt alive monks ought to be roasted alive by a slow fire. If a paederast, according to the monkish

³⁴ Pas in 1978 is een van de verhandelingen, *Offences Against One's Self: Paederasty*, geschreven rond 1785 en met een complete weergave van Benthams redenering, door de literatuurwetenschapper Louis Crompton uitgebracht. L. Crompton (red.), "Jeremy Bentham's Essay on 'Paederasty'", *Journal of Homosexuality* 3: 4 (1978), 389-405 (Part 1); 4(1), 91-107 (Part 2). Ik heb een latere door John Lauritsen bezorgde en online gepubliceerde versie met enkele correcties op Cromptons editie en inleiding geraadpleegd: J. Bentham, "Offences Against One's Self: Paederasty", <https://paganpressbooks.com/jpl/JB-INTRO.HTM>, geraadpleegd op 16 maart 2020.

canonist Bermondus, destroys the whole human race Bermondus destroyed it I don't how many thousand times over. The crime of Bermondus is I don't know how many times worse than paederasty.'³⁵

En passant haalde hij de Christelijke verwijzing naar Gods straf voor Sodom en Gomorrah onderuit door erop te wijzen dat de bijbel in het midden laat waarom de bewoners Gods toorn over zich afriepen – waarschijnlijk hadden zij het gastrecht geschonden – en door zich af te vragen waarom diezelfde God de Griekse mannenliefde onbestraft liet.

Bentham hanteerde soms negatieve kwalificaties om elke indruk weg te nemen dat hij persoonlijk gecharmeerd was van pederastie, maar verder gaf hij zonder omwegen aan dat vrijwillig gelijkgeslachtelijk verkeer de betrokkenen blijkbaar genot verschafte en dat de gevoelsmatige aversie van buitenstaanders, die vaak gepaard ging met blinde haat en agressie, nooit en ten nimmer een reden kon zijn om pederastie te verbieden. Ieder zijn smaak, aldus Bentham; waarom moeilijk doen over verschillen in seksuele voorkeur, terwijl andere smaakverschillen ons volkomen koud laten? Op grond van de utilitaristische veronderstelling dat alles wat bijdraagt aan genot en geluk – en lustbevrediging deed dat in hoge mate – in principe goed is, was het voor Bentham logisch dat mensen recht hadden op seksuele zelfbeschikking. Staat en kerk moesten zich verre houden van bemoeienis met seksueel gedrag, of het nu om de meer gebruikelijke of daarvan afwijkende partners, standjes en handelingen ging. Wat voor pederastie – door Bentham conform het Griekse model breed opgevat als een praktijk die heteroseksueel gedrag niet uitsloot – opging, gold evenzeer voor andere varianten, zoals tribadisme en zelfs bestialiteit. Overigens was Bentham wel een kind van zijn tijd als het om de veroordeling van masturbatie ging: hij echode klakkeloos de toen gangbaar wordende medische opvatting dat deze de gezondheid schaadde en dat opvoedkundig toezicht de remedie was.

Bentham heeft zijn opvattingen niet gepubliceerd, maar waarschijnlijk wel gedeeld met geestverwanten als zijn broer Samuel, James en John Stuart Mill en William Godwin. Dergelijke ideeën leefden aan het begin van de negentiende eeuw ook in andere kringen. Er zijn aanwijzingen dat enkele leden van het Britse Lagerhuis in de jaren twintig pogingen overwogen om de afschaffing van de strafbaarstelling van sodomie op de politieke agenda te krijgen, waarbij ook de literaire kring rond Lord Byron en Shelley was betrokken.³⁶ Shelley vertaalde Plato's *Symposium* en leidde deze klassieke dialoog over Eros in met een essay over de 'manieren' van de Grieken. In navolging van de Duitse kunsthistoricus Johann Joachim Winckelmann idealiseerde Shelley de Griekse pederastie in het licht van de Helleense kunst en esthetiek, waarbij hij het seksuele aspect angstvallig uit de weg ging en de gelijkgeslachtelijke liefde modelleerde naar de romantische liefde.³⁷

³⁵ Bentham, "Offences Against One's Self", 11

³⁶ L. Crompton, "Don Leon, Byron, and Homosexual Law Reform", *Faculty Publications -- Department of English*, 58 (1983), <https://digitalcommons.unl.edu/englishfacpubs/58>, geraadpleegd op 17 maart 2020; zie ook L. Crompton, *Byron and Greek Love. Homophobia in 19th-century England* (London: Faber and Faber, L. (1985); C. Upchurch, "Queers, Homosexuals, and Activists in Early Nineteenth-Century Britain?" *Notches* (2015), <http://notchesblog.com/2015/07/28/queers-homosexuals-and-activists-in-early-nineteenth-century-britain/> geraadpleegd op 5 november 2019; J. Lauritsen, *The Shelley-Byron Men: Lost Angels of a Ruined Paradise* (Dorchester, MA: Pagan Press, 2017).

³⁷ J. Lauritsen (ed.), *The Banquet*. By Plato, translated by Percy Bysshe Shelley (Dorchester, MA: Pagan Press, 2001); N. Goslee, "Shelley's Cosmopolitan 'Discourse': Ancient Greek Manners and

Veel gedurfter en assertiever is het epische gedicht *Don Leon* dat in de jaren dertig van de negentiende eeuw voor het eerst opdook als een nagelaten werk van Byron, maar waarschijnlijk is geschreven door een of meerdere auteurs uit diens vriendenkring.³⁸ Het lange gedicht is een apologie voor de Griekse liefde als van nature gegeven passie en het bevat naast allerlei faits divers, informatie over Byrons leven, zijn intieme banden met jonge mannen en de wederwaardigheden van gevoelsgenoten. Naast de pornografische inhoud (beschrijvingen van anale seks en vermeldingen van andere seksuele praktijken zoals exhibitionisme, fellatio en flagellatie) verkondigde *Don Leon*, onder verwijzing naar initiatieven om de strafbaarstelling van sodomie ter discussie te stellen, een politieke boodschap met soortgelijke argumenten als die van Bentham. Het gedicht hekeldde verder de Joods-Christelijke traditie, de wijd verbreide hypocrisie en de gerechtelijke vervolgingen in Engeland, waar doodvonnissen en andere lijfstraffen tot in de jaren dertig nog veelvuldig werden voltrokken.

‘Though law cries “hold!” yet passion onward draws;
But nature gave us passions, man gave laws,
Whence spring these inclinations, rank and strong?
And harming no one, wherefore call them wrong?
What’s virtue’s touchstone?
Unto others do, As you would wish that others did to you.’³⁹

Nabeschuiving: twee modellen van homo-emancipatie

Georganiseerde homo-emancipatie kwam aan het eind van de negentiende eeuw vooral in Duitsland, waar toen de eerste homo-organisaties werden opgericht, en in mindere mate in Engeland tot ontwikkeling met de publicaties en activiteiten van pioniers als Karl Heinrich Ulrichs, Karl Maria Kertbeny, Magnus Hirschfeld, Edward Carpenter en Havelock Ellis. Hun pleidooi voor de afschaffing van de strafbaarstelling van homoseksueel verkeer tussen mannen in Midden-Europa en Groot-Brittannië en voor maatschappelijke acceptie leunde sterk op het toenmalige biomedische en psychiatrische denkkader. Uitgangspunt was de veronderstelling dat homoseksualiteit te verklaren was als ontsporing of speling van de natuur. Het zou om een ingebakken geaardheid van een minderheid gaan, de zogenaamde ‘urningen’ of het ‘derde geslacht’. Deze mensensoort onderscheidde zich door specifieke lichamelijke en psychologische eigenschappen, in het bijzonder sekse-inversie. Over de oorzaken en de al dan niet gestoorde aard van deze bijzondere geaardheid liepen de meningen uiteen, maar de meeste activisten deelden met vooruitstrevende artsen en seksuologen de overtuiging dat natuurwetenschappelijke kennis de sleutel was voor een rechtvaardige behandeling van dergelijke ‘stiefkinderen der natuur’. Deze aanduiding van de toonaangevende psychiater Richard von Krafft-Ebing alsook de naam van de eerste homo-organisaties in Duitsland en enkele omliggende landen, Wetenschappelijk-Humanitair Comité, en Hirschfelds lijfspreuk ‘per scientiam ad

Modern Liberty”, *The Wordsworth Circle* 36: 1 (2005), 2-5.

³⁸ De oudste overgeleverde editie is van 1846: *Don Leon; a poem by the late Lord Byron, author of Childe Harold, Don Juan, &c., &c., and forming part of the private journal of his Lordship, supposed to have been entirely destroyed by Thos. Moore ...* London: ‘Printed for the Booksellers’. Zie Crompton, “Don Leon”.

³⁹ Don Leon (c. 1823-36), attributed to Lord Byron (1788-1824). In *Hidden Heritage. History and the Gay Imagination. An Anthology*, red. B.R.S. Fone (New York: Avocation Publishers, Inc., 1980), 169-179, zie 174-175.

justitiam' spreken boekdelen. Het door wetenschap onderbouwde streven naar acceptatie van homo's als duidelijk afgrensbare minderheidsgroep zou de heteroseksuele meerderheid niet hoeven te verontrusten. De aandacht richtte zich in de eerste plaats op de aangeboren geaardheid en het getroebleerde gemoed van deze verdrukten, met zichzelf en hun omgeving worstelden medemensen. Aan de meer lijfelijke lusten en gênante onderwerpen als promiscuïteit, prostitutie en concrete seksuele handelingen, werden niet al te veel woorden vuil gemaakt.

Tot op de dag van vandaag wordt de vraag of homoseksualiteit normaal en acceptabel is en of homoseksuelen aanspraak kunnen maken op burgerrechten vaak als volkomen vanzelfsprekend gekoppeld aan de vraag naar de oorzaken van het gelijkgeslachtelijke verlangen. De wetenschap, met name de biologie, geneeskunde en psychologie, zou het antwoord op die vraag moeten geven. Hoewel aan zulk wetenschappelijk onderzoek heel wat haken en ogen zitten en er tot op heden geen overtuigend bewijs is geleverd voor welke biologische of psychische oorzaak dan ook, is de notie van een ingebakken homoseksuele geaardheid hardnekkig – zoals speculaties omtrent het homogeen en homohersenen laten zien –, niet het minst omdat ook veel homo's zelf daar veel van verwachten, vooral ter geruststellende bevestiging van het idee dat zij buiten hun schuld met hun geaardheid behept zijn. Op deze manier hangt het bestaansrecht van homoseksualiteit af van het wetenschappelijke bewijs omtrent haar vermeende onontkoombaarheid: blijkbaar is er een verklaring nodig in termen van 'niet anders kunnen'. Dat homoseksualiteit ook gewoon een keuze, een mogelijke optie voor iedereen zou kunnen zijn, is in dit perspectief vrijwel ondenkbaar. Tot de jaren zeventig van de vorige eeuw hanteerde de homobeweging een nogal deemoedige en verontschuldigende toon: we zijn er nu eenmaal; we zijn anders en kunnen er ook niets aan doen; we hebben het moeilijk met onszelf en met de samenleving; dus, alsjeblieft, gun ons als minderheid ook een plaatsje onder de zon. Ook nu nog geloven veel homo's dat de maatschappelijke acceptatie van homoseksualiteit dichterbij komt als onomstotelijk wordt bewezen dat zij aangeboren en dus onvermijdelijk is.

In dit artikel heb ik laten zien dat er in het achttiende-eeuwse Engeland en Frankrijk al voorbeelden van een assertief homoseksueel zelfbewustzijn zijn te vinden, ook was dat minder bestendig en coherent dan het latere emancipatoire model, en bovendien heel anders van vorm en inhoud en in menig opzicht radicaler en gedurfter, temeer daar sodomie toen nog werd veroordeeld als doodzonde en halsmisdad. De woordvoerders ontleenden hun inspiratie aan liberale principes en Verlichting, cultuurgeschiedenis en literatuur, libertinisme en pornografie. Zij spraken nauwelijks over oorzaken en geaardheid, maar des te meer, in bloemrijke en scabreuze taal, over seksueel genot. Zij deden een beroep op zelfbeschikking en keuzevrijheid en verwezen naar een veelvormige natuur die niets voorschreef maar een breed seksueel repertoire toeliet. En zij beperkten de keuze voor gelijkgeslachtelijk verkeer niet tot een aparte minderheidsgroep, ook al won deze notie in de achttiende eeuw wel terrein: hun homoseksuele zelfbewustzijn was niet, zoals het latere emancipatiemodel, gebaseerd op een afgebakende categorie of identiteit.

Deze vrijmoedige en seksueel expliciete verdedigingen van gelijkgeslachtelijk verkeer is in de loop van de negentiende eeuw in het slop geraakt. Een seksuele invulling van het liberale eigendomsindividualisme had kunnen dienen als een krachtig politiek beginsel voor homo-emancipatie en seksueel burgerschap, waarbij heikele discussies over de achterliggende oorzaken van seksuele voorkeur eenvoudigweg niet relevant zijn. Het is anders gelopen. Het liberale perspectief speelde in de strijd voor homorechten wel een rol, maar raakte overvleugeld door de andere, ook in de

achttiende eeuw ontkiemende rechtvaardigingsstrategie: die van naturalistische en deterministische verklaringen in termen van een onveranderlijke aanleg en een onweerstaanbare aandrang van binnenuit – het lot van het niet anders kunnen. Beschouwingen over homoseksualiteit in termen van diep verankerde eigenschappen vertoonden tal van raakvlakken met veronderstellingen omtrent het onveranderlijke wezen van etniciteit en 'ras'.⁴⁰ Het idee dat homoseksualiteit, in welke vorm en vanuit welke beweegreden dan ook, een (keuze)mogelijkheid voor iedereen zou kunnen zijn, werd daarbij angstvallig uit de weg gegaan aangezien de buitenwacht dit zou opvatten als poging om heteroseksuelen tot homoseksualiteit te verleiden of te bekeren.

Dat het naturalistische, sterk medisch en psychologisch gekleurde beeld van homoseksualiteit zowel onder homo's zelf als in de wetenschap, de hulpverlening, de emancipatiebeweging en onder het bredere publiek de overhand heeft gekregen, is mede een gevolg van de eenzijdige, overwegend door sociaaleconomische en politieke verhoudingen bepaalde wijze waarop het eigendomsindividualisme in de loop van de achttiende en negentiende eeuw werd gerealiseerd. Burgerrechten kregen in het liberalisme geen seksuele invulling, afgezien van beperkende wetgeving met betrekking tot ongeoorloofde en onvrijwillige seks alsook huwelijk en gezin. Verder zou seksualiteit tot de intieme privésfeer behoren en geen publieke zaak zijn. Bovendien bleef het daadwerkelijke vermogen om over het eigen lichaam te beschikken in de burgerlijk-kapitalistische maatschappij beperkt tot economisch onafhankelijke, bemiddelde en zelfredzame mannen. De anderen (vrijwel alle vrouwen, kinderen, loon- en steunafhankelijken, gebrekkigen en anderszins, ook seksueel afwijkende mensen) waren op grond van hun vermeende ongeschikte of inferieure natuur uitgesloten van volledig burgerschap en verkeerden niet in een positie om volledig over zichzelf te beschikken. Alleen homomannen (en een enkele lesbische vrouw) uit de gegoede klassen konden op beperkte wijze hun voordeel doen met het eigendomsindividualisme door hun seksualiteit te verbergen in de privésfeer achter een burgerlijke façade van fatsoen, solide karakter en degelijke reputatie. Het merendeel van de minder bevoorrechten miste de materiële middelen om een afwijkende seksuele voorkeur min of meer veilig afgeschermd uit te leven. Wat de gerechtelijke vervolging van strafbaar homoseksueel gedrag betreft liep de laatste groep meer risico's dan de eerste en bovendien was klassenjustitie eerder regel dan uitzondering.⁴¹

Terwijl de Verlichtingsfilosofie de menselijke natuur opvatte als een gegeven met nieuwe en bevrijdende mogelijkheden, definieerde de negentiende-eeuwse biomedische wetenschap deze veeleer als deterministisch en beperkend. Deze natuuropvatting pinde individuen vast op de mensensoort of klasse waartoe ze op grond van hun aangeboren eigenschappen zouden behoren en leende zich derhalve goed voor de sociaalpolitieke legitimatie van de bestaande maatschappijorde. Vanaf het eind van de achttiende eeuw zijn aan de biomedische wetenschap ontleende argumenten over de ingebakken eigenschappen van individuen en groepen mensen steeds weer ingezet ter legitimatie van de veronderstelde onvermijdelijke sociale

⁴⁰ J. Carter, "Normality, Whiteness, Authorship: Evolutionary Sexology and the Primitive Pervert", in *Science and Homosexualities*, red. V.A. Rosario, (New York, London: Routledge, 1997), 155-176; S.B. Somerville, *Queering the Color Line: Race and the Invention of Homosexuality in American Culture* (Durham, NC: Duke University Press, 2000); R.D. Tobin, *Peripheral Desires: The German Discovery of Sex* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015), 111-133.

⁴¹ C. Upchurch, *Before Wilde. Sex Between Men in Britain's Age of Reform* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2009); H.G. Cocks, "Safeguarding civility: sodomy, class and moral reform in early nineteenth-century England", *Past and Present* 190 (2006), 121-146.

ongelijkheid en beperkte verwerkelijking van liberale vrijheden en rechten. Deze naturalisering en selectieve realisering van het eigendomsindividualisme hebben ertoe bijgedragen dat een principieel politieke invulling van seksuele emancipatie, zoals die in de achttiende eeuw wel her en der is gearticuleerd - maar die ook toen al werd doorkruist door sociale ongelijkheid - zijn vertroebeld en dat het liberale eigendomsindividualisme in dit opzicht zijn belofte niet heeft ingelost.